

<https://doi.org/10.15407/uhj2025.01.215>
УДК 621.039:311 61(031)94(477)

Микола ЖЕЛЕЗНЯК

кандидат філологічних наук,
директор Інституту енциклопедичних досліджень НАН України (Київ, Україна)
mykola@esu.com.ua
<https://orcid.org/0000-0002-8290-6345>

Олександр ІЩЕНКО

кандидат філологічних наук, заступник директора з наукової роботи,
Інститут енциклопедичних досліджень НАН України (Київ, Україна)
ishchenko@nas.gov.ua
<https://orcid.org/0000-0002-8910-111X>

ВИДАННЯ ДОВІДКОВОГО ФОРМАТУ ТА ПИТАННЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ

Мета полягає в обґрунтуванні необхідності дотримання принципів авторського права й академічної доброчесності при створенні довідкових та енциклопедичних видань попри те, що вони належать до непрямих (вторинних) джерел інформації. **Методологія** базується на загальнотеоретичних принципах і методах пізнання (методи логічного і критичного аналізу, рефлексії), спрямованих на об'єктивне висвітлення проблем, пов'язаних із сутністю та специфікою словникового й енциклопедичного форматів. **Наукова новизна** визначена авторською інтерпретацією (зумовленою контекстом конкретного дискурсу) загальновизначеного розуміння словників та енциклопедій як виду носіїв знань і типу видань. Дослідження підготовлено в межах дискурсу про плагіат у книжці В. Огієнка «Голодомор. Історія неусвідомленої травми». **Висновки.** Спростовано твердження про те, що підготовка словниково-енциклопедичних видань не пов'язана з принциповим та системним дотриманням високих стандартів академічної доброчесності. По-перше, словники й енциклопедії — це передусім

Цитування: Железняк М., Іщенко О. Видання довідкового формату та питання академічної доброчесності. *Український історичний журнал*. 2025. № 1 (580). С. 215—224. <https://doi.org/10.15407/uhj2025.01.215>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2025. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

ISSN 0130-5247. Український історичний журнал. 2025. № 1 (580)

наукові видання, які створюють шляхом укладання, тож їх некоректно ототожнювати з оригінальною авторською науково-популярною літературою. Укладання передбачає зібрання авторських творів в одне видання, а не компіляцію різних думок, тверджень, ідей в один твір. По-друге, словники та енциклопедії — це видання, на які поширюється правова охорона інтелектуальної власності (багато хто помилково вважає їх творами суспільного надбання), а тому в них немає місця для недоброчесно запозичених чужих текстів чи ідей. Тим більше все це стосується оригінальних авторських творів, зокрема науково-популярних книг, незалежно від того, мають вони елементи довідкового (словникового / енциклопедичного) формату чи ні. Коли йдеться про літературу, призначену для популяризації наукових знань на суспільно чутливі теми, як-от Голодомор, то будь-які прорахунки автора чи редакції (плагіат, фактичні помилки, мовностилістичні огріхи) здатні перетворити її з корисної на шкідливу.

Ключові слова: словники та енциклопедії, науково-популярна література про Голодомор, плагіат, авторське право, академічна доброчесність.

Написання цього тексту спричинив нещодавній скандал у культурно-інформаційному просторі, пов'язаний із книжкою «Голодомор. Історія неусвідомленої травми» (видавництво «Віхола», 2024 р.). Її автора, старшого наукового співробітника Музею української діаспори Віталія Огієнка, було викрито у плагіаті [1]. У виданні виявлено фрагменти з праць інших дослідників, подані як власний текст — серед них відома документальна студія Е. Епплбом «Червоний голод. Війна Сталіна проти України» (Київ, 2018 р.). Крадіжку текстів зафіксовано також із розвідок Д. Маттінглі, Н. Романець, І. Скубій, О. Кісь, які в колективному відгуку навели порівняльну таблицю показових прикладів плагіату, знайдених у праці В. Огієнка [2]. Щоправда, автор відкидає звинувачення, аргументуючи привласнення чужих текстів та ідей «словниковим» форматом свого видання: мовляв, у словниках й енциклопедіях традиційно не подають цитувань і посилань, які, на його думку, є елементами передусім академічних текстів, вони утруднюватимуть читання книжки, замисленої як науково-популярна. «Мої тексти — “енциклопедичного” формату, вони короткі, узагальнюючі, спрощені, написані доступною мовою для звичайних людей, у яких я вилучив все зайве, що, на мою думку, не сприяє меті пояснення. Моя мета — писати коротко і влучно, як в енциклопедії. По-друге, як я пишу у передмові, “формат словника надав проєкту й науковій солідності, тож тепер книжка може зацікавити і фахівців”. По-третє, цей формат дозволяв мені вирішити проблему із посиланнями. Бо вже тоді книжка досягала 600 сторінок, а із підсторінковими або прикінцевими посиланнями їх було б 700. Оскільки це популярний проєкт, то навіщо його загромождувати непотрібними для людей посиланнями, які їм нічого не говорять? Чому їх не замінити на список літератури під текстом кожної статті цього словника, бо по факту це і є словник?»¹.

На подив, чимало відомих українських інтелектуалів пристали на позицію В. Огієнка, і це загострює проблему розуміння сучасним українським суспільством питань, пов'язаних із плагіатом, захистом авторських прав і популяризацією

¹ URL: <https://www.facebook.com/ogienko.vitaliy/posts/2973279642814550> (допис від 10 липня 2024 р.).

наукових знань. Наприклад, В. В'ятрович у своєму дописі в одній із соцмереж зазначив: «Я не буду тут розбирати конкретні речення, підтверджуючи таким чином чи заперечуючи плагіат. Хай цим займаються ті, хто звинувачує, і Віталій, який спростовує звинувачення. Але я маю що сказати про цю книгу, бо читав її і підтримав ідею її видання. [...] Огієнко обрав для цього формат словника, який передбачає таку структуру: опис поняття в оперті на дотеперішні дослідження і список рекомендованої літератури для тих, хто готовий більше заглибитися в тему. Тому, звісно, в книзі багато “переспівів” з інших авторів, які згадані в кінці кожної статті. Але книга не лише популярна компіляція — тут є окремі авторські тези, які він сам розвиває у своїй творчості»².

Наша позиція у цьому питанні однозначна: плагіат — це неприпустимо. Далі ж зосередимося на важливій, на наш погляд, проблемі формату довідкових видань, спростовуючи будь-яку можливість порушення академічної доброчесності в них. Задекларована В. Огієнком інтерпретація словникового формату видається доволі некоректною й потребує фахового реагування, адже знецінює цілу галузь із підготовки довідкових видань, а також декретує викривлене уявлення про стандарти підготовки науково-популярної літератури. У цій статті акцентуємо на особливостях словникового й енциклопедичного форматів задля з'ясування того, що саме вони передбачають, а що — категорично ні.

В Україні, відповідно до законодавства³, серед об'єктів авторського права є енциклопедії та інші подібні твори, що готують шляхом укладання чи впорядкування. Найперше це означає, що енциклопедії не належать до творів суспільного надбання (до таких, на які не поширюється правова охорона інтелектуальної власності, як, наприклад, усна народна творчість), хоча в суспільстві подекуди побутує стереотип, що енциклопедії подають позаавторське (загальновідоме) знання, і нібито саме тому в них жодним цитатам не може бути місця.

Згідно зі ст. 19 закону «Про авторське право і суміжні права», авторське право на збірники та інші складені твори, на енциклопедії, підготовлені шляхом укладання (впорядкування), — це передусім право на створення таких видань, а також на їх використання у цілому. Інакше кажучи, в таких виданнях зазвичай немає автора(-ів), а лише укладач(-і) чи впорядник(-и). Водночас авторство стосується текстів енциклопедичних статей: права на статті належать винятково їхнім авторам, а не тим, хто укладає й видає довідкові праці. Це принципово важливий момент, оскільки маємо законодавче пояснення, як укладати довідкові видання. Цей процес передбачає збирання текстів різних авторів, їх систематизування відповідно до тієї чи іншої концепції та логіки видання і, зрештою, представлення у вигляді окремого складеного твору. З цього погляду, енциклопедії стоять в одному ряді з журналами, збірниками праць, антологіями тощо. Власне, так і створю-

² URL: <https://www.facebook.com/volodymyr.viatrovych/posts/10225395201766487> (допис від 10 липня 2024 р.).

³ Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 57. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>

ють класичні енциклопедії. Цю традицію започаткували французькі інтелектуали епохи Просвітництва Д. Дідро, Ж. д'Аламбер, Е. Кондильяк, Л. де Жокур та інші, які представили світові «Енциклопедію» (1751—1772 pp.), хоча зародження довідкової літератури сягає античних часів [3]. Окремі енциклопедичні й довідкові видання XV—XVIII ст. представлені у фондах відділів стародруків українських бібліотек [4]. Одноосібно підготувати енциклопедію на належному рівні фактично нереально, тому що якісною вона буде лише якщо: а) участь у розробці її концепції, редакційної політики братиме колектив фахівців, наприклад, редакційна колегія чи рада; б) кожен енциклопедичну статтю писатиме окремий автор (чи група авторів) — експерт(-и) в галузі, якій відповідає предмет статті; в) кожна енциклопедична стаття пройде етап редакторського опрацювання та оцінювання редколегією чи залученими експертами, зокрема й з метою перевірки дотримання в тексті авторських прав, на відсутність плагіату та інших порушень науково-видавничої етики.

Підготовлене в такий спосіб словникове чи енциклопедичне видання — це передусім наукова праця, хоча й розрахована здебільшого на широку аудиторію, часто написана доступною мовою без перенавантаження спеціальними науковими термінами. Про видання такого характеру йдеться також у законі «Про наукову й науково-технічну діяльність»⁴, зокрема в п. 18 ст. 1 до наукових видань віднесено низку довідкових — словник, енциклопедію, науковий довідник, покажчик.

Якщо науково-популярна література призначена для представлення суспільству наукових знань у формі, зрозумілій пересічній людині, то словники й енциклопедії, що також розраховані на широку аудиторію, мають дещо інше завдання — науково-прикладне. Словники утверджують і поширюють мовні норми, а не популяризують їх, вони кодифікують термінологічну систему мови; енциклопедії систематизують та репрезентують людські знання тією чи іншою мовою.

Бувають, звісно, й авторські енциклопедії — видання, повністю створені однією особою (ідея, концепція, тексти, ілюстрації тощо належать одній людині). Серед них не так вже й багато праць, що відповідають енциклопедичному канону, зокрема, варто виокремити «Українську малу енциклопедію» Є. Онацького — «твір одного автора, який відображає його світогляд та особисті погляди на людей, події та речі» [5, с. 99]. Таким виданням притаманний авторський суб'єктивізм у висвітленні тих чи інших питань, але в цьому й криється одна з переваг таких видань: «Приваблює також його авторське розуміння окремих предметів, явищ, речей. Часом воно будується на несподіваних паралелях» [6, с. 60].

Останнім часом з'явилося чимало книг у вигляді авторських енциклопедій. Попри маркування праць як енциклопедичних, немає реальних підстав зараховувати їх до цього типу літератури. Це може бути наукова монографія, пізнавальне науково-популярне видання, художні твори тощо. Серед них, наприклад, збірка есеїв: «...у сучасній українській літературі останнім часом набули популярності

⁴ Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015 р. № 848-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19>

видання, у яких автор згрупував власні есеїстичні твори за певним принципом, уклав їх у замкнену систему, наприклад за абеткою, назвав книгу «лексиконом» чи «енциклопедією» і в такий спосіб запропонував читачеві оригінальний художній продукт» [7, с. 189]. У світі існує також поняття енциклопедичного роману [8].

Потрібно розуміти, що на авторські видання подібного ґатунку дія ст. 19 закону «Про авторське право і суміжні права» не може бути поширена, адже вони не належать до складених. З погляду цього нормативного акта авторська енциклопедія — це оригінальний твір, права на який регулює ст. 12 «Майнові права інтелектуальної власності на твір». Отже той, хто продукує такий твір, має право не тільки на його створення чи використання, а й на авторство його змісту.

Якщо ж автор подібної книги вважає, що цитування й посилання, імена інших дослідників нашкодять формату видання, ускладнюватимуть його сприйняття широкою аудиторією, то законодавство дає можливість уникнути проблеми: для цього потрібно звернутися до авторів оригінальних текстів чи ідей та отримати дозвіл на їх використання. А лише подати списки використаних джерел у кінці розділів, як це зробив В. Огієнко, — недостатньо, особливо якщо текст створений шляхом компіляції дослівних фрагментів текстів інших авторів.

Отже, попри те, що будь-яку книгу її автор може вважати довідковою, обґрунтовуючи це в той чи інший спосіб, вона справжньою енциклопедією від цього не стане. У таких авторських виданнях зазвичай «годі шукати традицій наукового стилю поважних наукових енциклопедій і словників, сповнених точності, наповнених датами, іменами, поняттями тощо» [7, с. 189]. Навіть якщо слово «енциклопедія» чи «словник» винести в заголовок, то й це нічого не змінює. Як приклад назвемо книгу В. Махна «З голосних і приголосних: Енциклопедичний словник імен, міст, птахів, рослин та усілякої всячини» (Київ, 2022 р.) або Ю. Андруховича «Лексикон інтимних міст. Довільний посібник з геопоетики та космополітики» (Київ, 2011 р.). Це видання, що містять у назві «енциклопедичний словник», «лексикон», проте ані формально, ані сутнісно до таких не належать.

В історії з В. Огієнком маємо ситуацію, коли він робить спробу опублікувати «словник», але діє за принципами підготовки самостійних оригінальних творів. Як автор водночас чомусь керується правами, наданими укладачам наукових довідників, котрі створюються шляхом укладання чи впорядкування інших самостійних творів (статей), або й узагалі творів, що вважаються суспільним надбанням. У підсумку українське суспільство отримало:

- книгу про Голодомор, яку написано з порушенням авторських прав, і скандал навколо неї;
- спроби виправдати порушення кодексу етики й авторських прав добрими намірами (безсумнівно, поява добірного науково-популярного видання про Голодомор актуальна), спотворюючи розуміння якісного наукопопу, а отже, й певним чином легітимізуючи можливість готувати такі видання недоброчесно;
- поширення помилкових аргументів в обґрунтуванні енциклопедичного (чи то пак «словникового», згідно з формулюванням В. Огієнка) формату (це, на нашу думку, знецінює енциклопедичну галузь та підважує енциклопедизм загалом).

До речі, чому В. Огієнко апелює передусім до словника, а не до енциклопедії, незрозуміло. Ми лише припускаємо, що під «словником» він має на увазі енциклопедичний словник — цим терміном найчастіше називають одно- або двотомну енциклопедію з короткими довідковими статтями [9, с. 73], або ж біографічну енциклопедію.

У класичному розумінні словник — це «книга, в якій в алфавітному чи тематичному порядку подано слова якоїсь мови (з тлумаченням, перекладом на іншу мову і т. ін.)» [10, с. 367]. У лексикографії є також поняття авторського словника. Воно не корелює з поняттям авторської енциклопедії, оскільки в традиційному значенні цим терміном називають словник, що виявляє авторську мову, тобто «укладений за сукупністю текстів однієї особи» [11, с. 39]. Інакше кажучи, це такі словники, що «в доцільній формі узагальнюють факти лінгвальної практики творчих особистостей (зокрема літераторів, публіцистів, філософів)» [12, с. 104]. Авторський словник часто є «проміжною формою фіксації лексики та фразеології на їхньому шляху до фундаментальних тлумачних словників» [13, с. 57]. До слова, в Україні «з лексикографічного погляду найповніше досліджена мова Т. Шевченка» [14, с. 7]. Як бачимо, навряд чи ці визначення здатні пролити світло на «словниковий» задум В. Огієнка.

Текст, що пояснює кожне словникове слово, в лексикографії називають словниковою статтею: «Словникова стаття виступає інструментом інтерпретації лексичного значення реєстрової одиниці» [15, с. 137]; «Універсальна структура словникової статті: заголовне слово, значення слова, позначки, приклади вживання» [16, с. 75]; «Словникова стаття — коротка, добре структурована, прозора, показує характерні для реєстрового слова конструкції і його лексичну сполучуваність» [17, с. 74]. Серед різних наведених пояснень словникової статті теж украй важко віднайти те, що можна було б екстраполювати на означену книжку про Голодомор.

Інша річ, енциклопедії — твори, що складаються з енциклопедичних статей різних авторів, в яких у лаконічній формі систематизують знання про те чи інше поняття, явище, процес, об'єкт, персоналію тощо. «Енциклопедична стаття — авторська публікація, належить до вторинної продукції з точки зору наукових знань (чи навіть третинної — у термінологічній парадигмі деяких дослідників), позаяк ґрунтується на вже відомих, загальноновизнаних даних» [18, с. 75]. Тє, що енциклопедичні статті містять уже раніше оприлюднену деінде інформацію, зовсім не означає, що цю інформацію подають у вигляді чужих текстів (ідей, концепцій, теорій), не згадуючи їхніх авторів і першоджерел.

Навпаки, якісна енциклопедична стаття — це результат переосмислення великого масиву інформації з тієї чи іншої теми, де в узагальненому, концентрованому та структурованому вигляді подається найосновніше, а це означає, що в ній немає потреби цитувати чужі тексти. Саме тому в довідкових статтях практикують подавання списків рекомендованої (основної, важливої) літератури, а не використаних джерел. Енциклопедична стаття, підготовлена методом узагальнення, вимагає високого рівня знань, досвіду, професіоналізму й має значну евристичну цінність. Не кожен фахівець візьметься за її написання, оскільки, окрім знань,

необхідно володіти вмінням викладати ці знання у спеціальний спосіб. Енциклопедична стаття — це вершина майстерності узагальнення й інтерпретації знань.

Енциклопедичний формат жодним чином не передбачає можливості плагиату та всього, що порушує академічну доброчесність і законодавство про авторські права, зокрема використання чужих текстів чи ідей без вказівки авторів. «Дотримання принципів академічної доброчесності авторами наукового контенту залежить від рівня їхньої обізнаності щодо етичних норм публікаційної діяльності, різновидів недоброчесних практик та санкційних заходів у разі їх виявлення» [19, с. 73]. На жаль, є підстави твердити, що частина науковців-гуманітаріїв в Україні має недостатні знання у цьому питанні, а отже, потребує підвищення академічної грамотності. Особливо прикро, коли ця проблема присутня у виданнях, присвячених суспільно чутливим темам, зокрема Голодомору, що не йде на користь популяризації наукових знань.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ / REFERENCES

1. Koval, O. Vykkladachka Kembrydzhskoho universytetu zvinuvatyla u plahiaty avtora knyhy pro Holodomor. *UA.NEWS*. 4.07.2024. URL: <https://ua.news/ua/life/vikladachka-kembridzskogo-universitetu-zvinuvatyla-u-plagiaty-avtora-knigi-pro-golodomor> [in Ukrainian]. [Коваль О. Викладачка Кембриджського університету звинуватила у плагиаті автора книги про Голодомор. *UA.NEWS*. 4.07.2024. URL: <https://ua.news/ua/life/vikladachka-kembridzskogo-universitetu-zvinuvatyla-u-plagiaty-avtora-knigi-pro-golodomor> (дата звернення: 02.12.2024)].
2. Epplbom, E., Kis, O., Mattinhli, D., Romanets, N., Skubii, I. Plahiat i perekruchennia: nedoluga sprobа "populiarnoi istorii" Holodomoru vid Vitaliia Ohienka. *Ukraina moderna*. 22.08.2024. URL: <https://uamoderna.com/backward/plagiat-i-perekruchennya-nedoluga-sproba-populyarnoyi-istoriyi-golodomoru-vid-vitaliya-ogiyenka/> [in Ukrainian]. [Плагиат і перекручення: недолуга спроба «популярної історії» Голодомору від Віталія Огієнка. Е. Епплбом, О. Кісь, Д. Маттінглі, Н. Романець, І. Скубій. *Україна модерна*. 22.08.2024. URL: <https://uamoderna.com/backward/plagiat-i-perekruchennya-nedoluga-sproba-populyarnoyi-istoriyi-golodomoru-vid-vitaliya-ogiyenka/> (дата звернення: 02.12.2024)].
3. König, J., Woolf, G. (Eds.) *Encyclopaedism from Antiquity to the Renaissance*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013.
4. Kovalchuk, H. Raryetni entsyklopedychni ta dovidkovi vydannia 15—18 st. u fondi viddilu starodrukiv ta ridkisnykh vydan Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V.I. Vernadskoho. *Entsyklopedychnyi visnyk Ukrainy*. 2023. 15: 9-24. <https://doi.org/10.37068/evu.15.2> [in Ukrainian]. [Ковальчук Г. Раритетні енциклопедичні та довідкові видання 15—18 ст. у фонді відділу стародруків та рідкісних видань Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. *Енциклопедичний вісник України*. 2023. Вип. 15. С. 9—24. <https://doi.org/10.37068/evu.15.2>].
5. Mushynka, M. Yevhen Onatskyi — pry zabutyi ukrainskyi entsyklopedyst. *Materialy 3-i Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii "Ukrainska entsyklopedystyka"*. Kyiv, 2014. 99-104. <https://doi.org/10.37068/ue.2013.13> [in Ukrainian]. [Мушинка М. Євген Онацький — призабутий український енциклопедист. *Матеріали 3-ї Міжнародної наукової конференції «Українська енциклопедистика»*. Київ:

- Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2014. С. 99—104. <https://doi.org/10.37068/ue.2013.13>].
6. Zubets, N.O. “Ukrainska mala entsyklopediia” — vydatna pamiatka ukrainskoi leksykohrafiu. *Kultura narodov Prichernomoriya*. 2002. 32: 59-62 [in Ukrainian].
[Зубець Н.О. «Українська мала енциклопедія» — видатна пам’ятка української лексикографії. *Культура народів Причорномор’я*. 2002. № 32. С. 59—62].
 7. Shevchenko, T.M. Avtorska entsyklopediia u formati zbirkky eseiv: osoblyvosti kompozytsii. *Modern philology: theory, history, methodology*. Riga, 2024. 186-203. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-425-2-10> [in Ukrainian].
[Шевченко Т.М. Авторська енциклопедія у форматі збірки есеїв: особливості композиції. *Modern philology: theory, history, methodology*. Riga: Baltija Publishing, 2024. С. 186—203. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-425-2-10>].
 8. Letzler, D. Encyclopedic Novels and the Cruft of Fiction: Infinite Jest’s Endnotes. *Studies in the Novel*. 2012. 44 (3): 304-324. <https://doi.org/10.1353/sdn.2012.0036>
 9. Boriak, H.V., Papakin, H.V. Vidkryti entsyklopedychni humanitarni resursy v Interneti: suchasnyi stan i problemy funktsionuvannia. *Spetsialni istorichni dysypliny: pytannia teorii ta metodyky*. 2013. 21: 73-89 [in Ukrainian].
[Боряк Г.В., Папакін Г.В. Відкриті енциклопедичні гуманітарні ресурси в Інтернеті: сучасний стан і проблеми функціонування. *Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики*. 2013. Вип. 21. С. 73—89].
 10. Slovnyk. *Slovnyk ukrainskoi movy: v 11 t*. Kyiv, 1978. 9: 367 [in Ukrainian].
[Словник. *Словник української мови: в 11 т*. Київ: Наукова думка, 1978. Т. 9. С. 367].
 11. Hrytsenko, P.Y. Avtorska leksykohrafiia: Taras Shevchenko. *Ukrainska i slovianska tlu-machna i perekladna leksykohrafiia. Leonidovi Sydorovychu Palamarchukovi*. Kyiv, 2013. 39-68 [in Ukrainian].
[Гриценко П.Ю. Авторська лексикографія: Тарас Шевченко. *Українська і слов’янська тлумачна і перекладна лексикографія. Леонідові Сидоровичу Паламарчукові*. Київ: Інститут української мови НАНУ, 2013. С. 39—68].
 12. Hlyvinska, L.K. Avtorskyi slovnyk: do pytannia pro katehoriinu spetsyfyku i teoretyko-prykladnu znachushchist. *Philological Studies: Scientific Bulletin of Kryvyi Rih State Pedagogical University*. 2013. 9: 103-110 [in Ukrainian].
[Гливінська Л.К. Авторський словник: до питання про категорійну специфіку й теоретико-прикладну значущість. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2013. Вип. 9. С. 103—110].
 13. Tyshchenko, O.M. Slovnyk movy tvorchoi osobystosti: pryntsypy ukladannia reiestru (z prozy Y. Andrukhovycha). *Leksykohrafichnyi biuletyn*. 2017. 26: 57-73 [in Ukrainian].
[Тищенко О.М. Словник мови творчої особистості: принципи укладання реєстру (з прози Ю. Андруховича). *Лексикографічний бюлетень*. 2017. Вип. 26. С. 57—73].
 14. Tsybaliuk-Skopnenko, T.V. Ukrainska avtorska leksykohrafiia: zdobutky ta perspektyvy. *Ukrainska mova*. 2010. 2: 3-14 [in Ukrainian].
[Цимбалюк-Скопненко Т.В. Українська авторська лексикографія: здобутки та перспективи. *Українська мова*. 2010. № 2. С. 3—14].
 15. Soroka, T.V. Slovnykova stattia yak instrument interpretatsii leksychnoho znachennia ak-sionomena. *Contemporary studies in foreign philology*. 2019. 17: 130-138 [in Ukrainian].
[Сорока Т.В. Словникова стаття як інструмент інтерпретації лексичного значення аксіономена. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2019. Вип. 17. С. 130—138].
 16. Ryzhkova, V.V., Velychko, A.M. Aktualni problemy prykladnoi leksykohrafiu: spetsyfyka ukladannia drukovanykh terminolohichnykh slovnykiv vuzkoi spetsializatsii (haluz aviat-siinoho dvyhunobuduvannia). *Humanities journal*. 2016. 3: 75-82 [in Ukrainian].

- [Рижкова В.В., Величко А.М. Актуальні проблеми прикладної лексикографії: специфіка укладання друкованих термінологічних словників вузької спеціалізації (галузь авіаційного двигунобудування). *Гуманітарний часопис*. 2016. № 3. С. 75—82].
17. Perebyinis, V.I. Teoriia i praktyka ukladannia navchalnykh slovnykiv. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni I. Franka*. 2004. 17: 73-75 [in Ukrainian].
[Перебийніс В.І. Теорія і практика укладання навчальних словників. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2004. № 17. С. 73—75].
18. Zhelezniak, M., Shushkivskyi, A. Yak pysaty statti dlia entsyklopedii. *Entsyklopedychnyi visnyk Ukrainy*. 2023. 15: 65-76 <https://doi.org/10.37068/evu.15.6> [in Ukrainian].
[Железняк М., Шушківський А. Як писати статті для енциклопедій. *Енциклопедичний вісник України*. 2023. Вип. 15. С. 65—76. <https://doi.org/10.37068/evu.15.6>].
19. Petushka, A. Sotsialni media: akademichna dobrochesnist u systemi naukovoï komunikatsii. *Derzhava ta rehiony. Sotsialni komunikatsii*. 2021. 3: 73-79. [https://doi.org/10.32840/cru2219-8741/2021.3\(47\).10](https://doi.org/10.32840/cru2219-8741/2021.3(47).10) [in Ukrainian].
[Петушка А. Соціальні медіа: академічна доброчесність у системі наукової комунікації. *Держава та регіони. Соціальні комунікації*. 2021. № 3. С. 73—79. [https://doi.org/10.32840/cru2219-8741/2021.3\(47\).10](https://doi.org/10.32840/cru2219-8741/2021.3(47).10)].

Надійшла / Received 29.12.2024

Mykola ZHELEZNIAK

Candidate of Philological Sciences (Ph. D. in Philology),

Director of the Institute of Encyclopaedic Research

of the NAS of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

mykola@esu.com.ua

<https://orcid.org/0000-0002-8290-6345>

Oleksandr ISHCENKO

Candidate of Philological Sciences (Ph. D. in Philology),

Deputy Director for Science,

Institute of Encyclopaedic Research of the NAS of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

ishchenko@nas.gov.ua

<https://orcid.org/0000-0002-8910-111X>

REFERENCE WORKS AND THE ISSUE OF ACADEMIC INTEGRITY

The objective is to underscore the imperative of adhering to copyright principles and maintaining academic integrity in the preparation of reference and encyclopaedic publications despite their classification as secondary sources of information. **The methodology** is grounded on general theoretical principles and methods of cognition, aiming to objectively examine issues pertaining to the nature of dictionary and encyclopaedic formats. Logical and critical analysis, alongside reflection, constitute the primary methods employed. **The scientific novelty** is defined by the author's interpretation (contextually driven by the specific discourse) of the widely accepted understanding of encyclopaedias and dictionaries as a type of publication. The study is driven by the recent controversy surrounding V. Ohienko's "The Holodomor. The Story of Unconscious Trauma". **Conclusions.** The suggestion that dictionary and encyclopaedic publications are held to lower standards of academic integrity is unfounded. Firstly, dictionaries and encyclopaedias are primarily scholarly collections, distinct from original, author-created popular science literature, despite their potential for popularization. Compiling such works involves assembling texts by various authors into a single

publication rather than compiling disparate opinions, statements, or ideas into one cohesive work. Secondly, encyclopaedias and dictionaries are protected by intellectual property rights, contrary to the common misconception that they are in the public domain. As a result, the creation of encyclopaedic or dictionary content adheres to academic and publishing ethics, as well as copyright norms, ensuring that the dishonest appropriation of intellectual property is precluded. Moreover, these standards apply equally to original, authorial editions, including popular science books, even if they incorporate encyclopaedic or dictionary genre elements. In the context of literature addressing sensitive topics, such as the Holodomor, any errors — whether plagiarism, factual inaccuracies, or linguistic lapses — can undermine the work's credibility and potentially cause harm.

Keywords: *dictionaries and encyclopaedias, popular science on the Holodomor, plagiarism, copyright, academic integrity.*